Маргерит Генен була така постать, яка вирізнялася б за всяких обставин, але найбільше вразила вона мене, коли я вперше її побачив. З мішком зерна на плечах завважки в добрих сто фунтів вона рішуче, хоч і похитуючись, ступала від воза до стодоли і спинилася тільки на мить — щоб набратися сили перше ніж зійти крутими приступками до засіків. Приступок було чотири, і вона сходила ними помалу, але не заточуючись і так упевнено, що мені й на думку не спадало, щоб вона могла знесилитись і впустити важкого мішка, під вагою якого мало не навпіл зігнулось її худе, виснажене тіло. Вона була дуже стара, тим-то я й постояв довше біля воза, спостерігаючи її.

Шість разів вона пройшла від воза до стодоли і щоразу з повним мішком; на мене вона не звертала жодної уваги, хіба що привіталася. Коли віз спорожнів, вона витягла сірники й запалила коротку глиняну люльку, вдавлюючи розжеврілий тютюн грубим і, очевидно, здерев’янілим великим пальцем. Руки в неї були виразисті: жилаві, розпухлі в суглобах, понівечені від роботи, з мозолями й поламаними нігтями, з загоєними й свіжими уразками та синцями, як ото звичайно в людей тяжкої фізичної праці. Набрезклі жили красномовно свідчили про її вік і надсильну працю. Глянувши на її руки, годі було й повірити, що ця жінка колись була перша красуня на острові Мак-Гілу. Про це я, звісно, довідався пізніше. Тоді-бо я ще не знав її минулого, не знав, хто вона.

На ногах вона мала важкі чоловічі шкарбани. Ноги її були без панчіх, і коли вона йшла, босі ноги совгались у зашкарублих, наче залізних, черевиках, які щокроку хляпали її по кісточках. Худорлява сама, була вона одягнена в грубу чоловічу сорочку й подерту фланелеву спідницю,

колись червону на колір. Та найдужче вразило мене її обличчя — зморщене, виснажене, обвітрене негодами, в ореолі розкошланого сивуватого волосся. Проте пі скуйовджене волосся, ані зморшки не могли приховати її чудове опукле чоло, високе й широке, без найменшої хиби.

Запалі щоки й тонкий ніс не дуже мали спільного з тим життям, що яскріло їй у ясно-голубих очах. Оточені дрібними зморшками, її очі зовсім від того не старілися, а навпаки — були ясні, як у дівчини; широко розплющивши їх, вона вдивлялася кудись у далечінь, не моргаючи, дивилася щиро й уперто, аж бентежила непохитним своїм поглядом. Примітно було, як широко ті очі розставлені. Рідко коли в чоловіка чи жінки відстань між очима дорівнює довжині одного ока, але в Маргерит відстань та була в півтора раза довша. Однак її обличчя було таке симетричне, що ця особливість не разила, і, не приглянувшись, її можна було б і не помітити. Беззубий рот, хоч і втратив колишню чіткість обрисів, і хоч куточки сухих, пергаментних губ обвисли — не виявляв ще кволості м’язів, як то звичайно буває в похилому віці. Губи її скорше скидалися на губи мумії, якби не той вираз суворої непохитності. Вони не були мертві. Навпаки, з них промовляла напруженість, рішучість і сила духу. У цих губах і очах її крилася та впевненість, з якою вона носила важкі мішки, ступаючи твердо й непохибно і висипаючи зерно в засіки.

— Ви вже застарі, щоб отак працювати, — наважився я озватися.

Вона, не моргаючи, зиркнула па мене своїм чудним поглядом і заговорила з властивою їй повільною розважністю, немов добре знала, що перед нею ще ціла вічність і, отже, нема чого поспішати. І знову мене вразила її величезна самовпевненість. У цій вічності, що немов безперечно належала їй, вона мала досить часу на рівновагу. Вона не могла схибити у своєму духовному житті, так само, як не могла похитнутися або втратити рівновагу, несучи мішок зерна. Мені від цього зробилося аж наче моторошно. Це була людська душа, що її — за винятком деяких елементарних рис — незмога було мені осягнути. І що більше я довідувався про Маргерит Генен протягом подальших тижнів, то більш таємничою вона мені видавалася. Вона була така чужинна, наче прибулець із якоїсь іншої планети, і пі вона, ані її односельці не могли мені навіть наздогад дати, чим вона живе, які почуття її порушують чи яким філософським світоглядом керується вона у своїх вчинках тепер, як і в минулому.

— За два тижні по великій п’ятниці мені мине сімдесят два роки, — сказала вона, відповідаючи на моє запитання.

— Але ж ви такі старі і робите цю чоловічу роботу, та ще й таку важку, — напосідав я.

Знову вона поринула в ту атмосферу ніби споглядання вічності, і це так вразило мене, що я не здивувався б, прокинувшись через яких сто років і побачивши, що вона лише збирається відповісти:

— Роботу треба зробити, а помогти мені нікому.

— А хіба у вас немає дітей чи рідних?

— О, є, доволі їх, та вони не помагають мені. — Вона на мить витягла з рота люльку й додала, кивнувши головою на хату: — Я живу сама.

Я глянув на простору хату під стріхою, на велику клуню, на широкі лани довкола, що, мабуть, належали до цієї ферми.

— Чималенький клапоть, щоб обробити вам самій.

— Еге я", чималенький — сімдесят акрів. Його обробляли мій старий з сином та наймитом, та ще в косовицю брали поденних, а в хаті була наймичка.

Вона вилізла на воза, взяла віжки і, скинувши на мене проникливим оком, запитала:

— Ви, певно, з-за моря, з Америки?

— Так, я янкі, — відповів я.

— Вам, мабуть, не траплялися там, в Америці, люди з Мак-Гілу?

— Ні, в Штатах я жодного не бачив.

Вона кивнула головою.

— Вони більше домосиди, хоч і не скажеш, що вони бояться мандрувати. Тільки вони повертаються додому, якщо не гинуть у морі або не вмирають у чужині на пропасницю чи якусь іншу неміч.

— Либонь, ваші сини теж їздили в море і поверталися додому? — спитав я.

— Еге ж, усі, крім Семюела; він потонув.

Я міг би заприсягтися, що коли вона згадала Семюела, очі її дивно заблищали, і, наче в якийсь телепатичний спосіб, мені вгадалася в ній гостра туга і безмежна скорбота. Я подумав, що осьде він, ключ до її таємничості, і якби відповідно за нього взятися, то вся її загадковість з’ясувалася б. Мені здалося, що я доторкнувся до старої і на мить заглянув їй у душу. Запитання вже вертілось у мене на язиці, але вона попередила мене: нокнула на коней і, сказавши: "На все добре, сер", від’їхала.

* * *

Просто й звичайно живуть люди на острові Мак-Гіл, і я певен, що тверезіших, ощадливіших, роботящіших людей не знайти в цілому світі. Спіткавши їх за кордоном (а це найімовірніше на морі, бо кожен з них — суміш моряка з фермером), ви ніяк не впізнаєте в них ірландців. А проте вони вперто називають себе ірландцями, з гордістю говорять про Північну Ірландію і насміхаються із своїх братів-шотландців. І все-таки вони справжні шотландці, щоправда, давно вже сюди переселені, але шотландці з тисячею їхніх рис, не кажучи вже про особливості говірки та

своєрідну вимову, що засвідчує їхнє походження, бо лише завдяки шотландській відрубності змогли вони аж досі їх зберегти.

Вузька протока, заледве в півмилі завширшки, відмежовує острів Мак-Гіл від суходолу Ірландії, але тільки переїдеш цю протоку, як опинишся в зовсім іншій країні. Шотландство тут в усьому відчутне — хоча б уже тим, що всі острів’яни — пресвітеріанського віросповідання. Щодо стриманості їхньої, то досить сказати, що на всьому острові, де мешкає сім тисяч чоловік, немає жодного шинку. Живуть там за давніми звичаями, громадська думка чи слово пастора — закон, а батьків та матерів слухають і поважають, як мало де в сучасному світі. Молодь гуляє лише до десятої вечора, і жодна дівчина не піде нікуди із своїм хлопцем без відома й згоди батьків.

Хлопці, їздячи морями, всмак прикладаються до розпусного життя нечестивих портів, але, повертаючись додому, в проміжках між своїми мандрівками, живуть за давніми приписами: гуляють тільки до десятої вечора, щонеділі ходять у церкву слухати проповідь, а вдома слухають тих самих суворих батькових настанов, що чули їх у дитинстві. Ці моряки запізнавалися з жінками, та розсудливість ніколи їх не полишала, щоб котрусь таку жінку привезти з собою додому. Єдиним винятком був шкільний учитель, що завинив, узявши собі жінку по той бік протоки, за півмилі відстані. Йому цього ніколи не простили, і він лишився заплямований до самої смерті. Коли він помер, його жінка повернулася через протоку до своїх рідних, і тоді зникла пляма безчестя на гербі Мак-Гілу. Моряки завжди одружувалися з дівчатами своєї рідної землі і, осівши на ній, ставали взірцем усіх чеснот, якими визначався цей острів.

Острів Мак-Гіл не мав своєї історії. Він не міг похвалитися подіями, що потрапили б на її скрижалі. Там ніколи не захоплювалися зеленою барвою[35], не знали феніянських змов або земельних розрухів. На острові тільки раз стався випадок примусового виселення, та й то як спроба, що її нарадив орендарів адвокат. Отож острів Мак-Гіл не мав свого літопису. Історія пройшла повз нього. Він вчасно сплачував податки, визнавав своїх коронованих правителів і на тім давав спокій

світові, лиш одного натомість жадаючи — щоб світ його не займав. Світ же поділявся на дві частини: на острів Мак-Гіл та решту світу. Все, що не було островом Мак-Гіл, вважалося за чужинецьке й варварське, бо хіба ж його сини-моряки не розповідали дома про безбожні звичаї того світу?

* * *

Уперше я довідався про існування острова Мак-Гіл від шкіпера вантажного судна з Глазго, їдучи від Коломбо до Рангуна. Цей шкіпер дав мені листа, що відчинив переді мною двері дому місіс Рос, удови капітана: вона жила з дочкою й двома синами, теж уже капітанами, які перебували тоді в плаванні. Місіс Рос не брала столувальників, але завдяки згаданому листові мені поталанило дістати в неї притулок та харч. Увечері, після зустрічі з Маргерит Генен, я запитав у місіс Рос про цю жінку і зразу побачив, що я й справді зачепив якусь таємницю.

Як і всі інші острів’яни, місіс Рос попервах неохоче говорила про Маргерит Генен. Проте того вечора я таки довідався від неї, що Маргерит Генен колись була однією з місцевих красунь. Дочка заможного фермера, вона побралася з Томасом Гененом, чоловіком теж заможним. Окрім звичайної хатньої роботи, вона нічого не звикла робити і ніколи не працювала на полі, як то інші острів’яни.

— А де її діти? — спитав я.

— Два сини, Джемі й Тімоті, вже сімейні й плавають на морі. Отой великий будинок, що біля пошти, то Джемів. її незаміжні дочки живуть з одруженими сестрами, а решта повмирали.

— Це Семюели, — докинула Клара чи не сміхотливо, як мені видалося.

Клара — то була дочка місіс Рос, молода, стрункa дівчина з привабливими рисами обличчя і прегарними чорними очима.

— Нема тут чого пирхати, — дорікнула їй мати.

— Семюели? — не зрозумів я.

— Це її чотири сини, що повмирали.

— І всіх їх звали Семюелами?

— Еге ж.

— Дивна річ, — промовив я, помовчавши.

— Дуже дивна, — незворушно ствердила місіс Рос, плетучи вовняний светр, що лежав у неї на колінах. Ці светри вона безперестану плела для своїх синів-шкіперів.

— І тільки Семюели и помирали? — спробував я зав’язати дальшу розмову.

— Всі інші жили, — відказала вона. — Така ладна родина — іншої такої попошукати на цілім острові. З тих хлопців, що їздять на морі, кращих за її синів ніколи й не було на Мак-Гілі. Пастор завше мав їх за приклад для інших. Та й про дівчат їхніх ніхто поганого навіть наздогад не міг кинути.

— Але ж чом вони покинули її на схилку віку? — наполягав я. — Чом вони, плоть і кров її, не доглядають старої матері? Чом вона живе сама? Невже вони навіть не навідуються до неї?

— Таки ні, і це вже з двадцять років, а то й більше. Вона сама в цім завинила. Вона прогнала їх з дому і запроторила на той світ старого Тома Генена — свого чоловіка.

— Вона п’є? — зважився я спитати.

Місіс Рос зневажливо похитала головою, немов пияцтво було такою вадою, якої не могла допуститися й найнегідніша людина на острові Мак-Гіл.

Запала довга мовчанка. Місіс Рос уперто плела і тільки мовчки кивнула на знак згоди, коли прийшов Кларин приятель — помічник капітана з вітрильника, — щоб піти з дівчиною гуляти. Я розглядав страусові яйця, що півдесятка їх висіло в кутку на стіні, наче гроно якихось величезних плодів. На кожному були намальовані якісь неймовірно крутохвилі моря, що ними, розрізаючи піну, пливли на всіх вітрилах судна. Малюнки не мали перспективи, але це врівноважувалось хіба лиш технічною досконалістю деталей. На поличці каміна лежали дві великі перламутрові черепашки, очевидно, парні, вигадливо вирізьблені терплячими руками каторжників із Нової Каледонії. Посередині на полиці стояло опудало райського птаха. По всій кімнаті під скляними ковпаками були порозкладені чудові південноморські черепашки і ніжні гілки коралів, що виросли зчерепашок "піпі". Були тут невеличкі списи із Південної Африки, кам’яні сокири з Нової Гвінеї, здоровезні кисети з Аляски, оздоблені бісерними тотемами, бумеранги з Австралії, моделі суден під скляними банками, канібальська чаша "кай-кай" з Маркізьких островів і тендітні, інкрустовані перламутром та коштовним деревом скринечки з Китаю та обох Індій.

Я дивився на ці розмаїті трофеї, що понавозили додому сини-моряки, і думав про таємницю Маргерит Генен, яка загнала свого чоловіка на той світ і яку покинули власні діти. Вона не пила. То в чому ж річ? Якась ниця жорстокість? Дивовижна зрада? А може, якийсь жахливий злочин — із тих, що колись траплялись по селах?

Я висловлював уголос ці розважання, але місіс Рос усе хитала головою.

— То все не те, — мовила вона. — Маргерит добра жінка й добра мати, і я певна, що вона й мухи в житті не зачепила. Виховала своїх дітей у страху божому й добропристойності. Її біда, що вона з глузду з’їхала, от що, — здуріла.

Місіс Рос, щоб унаочнити свою думку, значуще постукала себе по лобі.

— Але ж я розмовляв з нею сьогодні, — зауважив я. — Мені здалося, що вона цілком нормальна жінка і, як на свої літа, міркує надзвичайно ясно.

— Еге ж, воно-то так, — спокійно провадила місіс Рос далі. — Але я не про те кажу. Я про її нестямну, злостиву впертість. Ніколи ще не було в світі жінки, упертішої за Маргерит Генен. А все через Семюела, її молодшого і, як запевняють, найулюбленішого брата. Він укоротив собі віку через помилку пастора, котрий не зареєстрував у Дубліні нової церкви. Це вже мусило б її навчити, що таке ім’я нещасливе, але вона не зважала. Скільки було розмов, коли вона свого первістка охрестила Семюелом, того, що помер від крупу! І що ж вона робить далі? Вона й другого хлопця називає Семюелом, і от коли тому було три роїш, він упав у чавун з окропом і геть зварився. Кажу ж бо, то все через її нестямну, злостиву впертість. Хоч би тут що, а вона мусить мати Семюела; і отак померло четверо її синів. Коли вмер перший, то чи ж не валялась її мати у неї в ногах, благаючи й молячи не називати другого сина Семюелом? Але де ж би вона поступилася! Маргерит Генен ніколи не відступала від свого, а тут уже й зовсім — нізащо не хотіла ніякого іншого ймення, крім Семюела.

Вона збожеволіла на Семюелі. Коли хрестила свого другого хлопця (того, що зварився), усі її сусіди й родичі, — окрім тих, хто жив із нею разом, — встали й вийшли з хати. Це коли пастор спитав, як сина назвати, а вона відповіла: "Семюелом". А її тітка Фанні, материна сестра, обернулася і промовила голосно, щоб усі чули: "Нащо вона хоче занапастити немовля? " Пастор теж добре це чув, і йому було неприємно,

але що ж він міг подіяти? Він так і казав моєму Ларі. Таке було її бажання, і немає такого закону, що не дозволяв би матері називати свою дитину, як вона схоче.

А хіба ж не було в неї й третього Семюела? А коли він загинув на морі біля Мису Доброї Надії, вона зламала всі закони природи, щоб мати четвертого. їй було сорок сім, кажу я вам, і вона привела дитину на сорок сьомому році. Подумайте тільки! На сорок сьомому році! То була річ нечувана.

* * *

Другого ранку я дізнався від Клари про улюбленого брата Маргерит Генен. Протягом тижня, там і сям розпитуючи, я довідався про всю цю трагедію. Семюел Данді був наймолодший з чотирьох братів Маргерит, її улюбленець, як сказала мені Клара. Одружившися з Етніс Гювіт, він подався на море, де плавав за шкіпера на вітрильнику. Кажуть, вона була струнка дівчина, тендітна лицем, нервова й дуже вразлива. Вони перші вінчалися в новій церкві, та ледве минуло два тижні медового місяця, як Семюел попрощався зі своєю молодою дружиною і перебрав на себе команду "Логбенка" — великого судна на чотири щогли.

Через оту саму "нову" церкву і сталася пасторова помилка. Не те що то була помилка самого пастора, як потім пояснював один староста, — ні, в тому завинила вся пресвітеріанська рада, що завідувала п’ятнадцятьма церквами на Мак-Гілі й на материку. Стару церкву вже не можна було полагодити, і тому її розвалили, а на старому підмурку збудували нову. Дивлячись на старий фундамент, подібний до корабельного кіля, ані пастор, ані голова пресвітеріанської ради і гадки собі не мали, що нова церква юридично менш законна за стару.

— Першого тижня повінчали в новій церкві три пари, — розповідала Клара. — Перша пара були Семюел Данді з Егніс Гювіт. Другого дня повінчалися Альберт Меген з Мінні Данкен; наприкінці тижня — Еді Трой

з Фло Мекінтош. Усі троє моряки. За півтора місяця всі вони відпливли на своїх суднах, і нікому з них і не снилось, який гріх вони вчинили.

Мабуть, сам диявол тішився собі тою пригодою. Все було ніби гаразд. Повінчалися три пари на першому тижні травня, а через три місяці пастор — згідно з законом — послав цивільним властям у Дубліні свій квартальний звіт. Скоро прийшло звідти сповіщення, що церква існувала незаконно, бо не була зареєстрована. Це владнали, церкву скоро зареєстрували. А от шлюби ті нелегко виявилося узаконити. Всі три чоловіки-моряки були на морі, а їхні жінки, як виходило, зовсім і не були їм жінками.

— Однак пастор не хотів їх непокоїти, — далі вела Клара. — Він тим часом поклав чекати повернення чоловіків. Та от коли Альберт Меген несподівано повернувся додому — його судно зайшло в дублінський док, — пастор, як на лихо, подався на другий кінець острова на хрестини. Була дев’ята година вечора, коли пастор, уже в халаті й капцях, почув цю новину. Він одразу скочив, звелів засідлати коня й подався як вітер до Альберта Мегена. Той саме збирався лягати і вже роззув одного чобота, коли тут об’явився пастор.

"Ходімо зі мною, обоє йдіть", — сказав він віддихуючись "Чого це? Я страх натомився і лягаю спати! " — відповідає Альберт. "Вас треба законно повінчати", — каже пастор.

Альберт похмуро так подивився й каже:

"Що це ви, пасторе, жартуєте? " — а собі думає та дивується — він згодом не раз про це розказував: "Невже пастор хильнув зайвої? "

"Хіба ми не вінчані? " — питає Мінні. Пастор хитає головою. "І я не місіс Меген? " — "Ні, — відповідає пастор. — Ви не місіс Меген, а тільки міс Данкен". — "Але ж ви самі вінчали нас", — каже Мінні. "І вінчав, і не вінчав", — відповідає пастор.

Тоді він і виклав їм усе чисто. Альберт узувся, й вони пішли з пастором. їх і повінчали, як закон велить, — згодом Альберт Меген не раз був приказував: "Не кожному на Мак-Гілі щастило мати дві шлюбних ночі! "

Ще за півроку повернувся додому Еді Трой, і його з жінкою так само швиденько перевінчали. Тільки Семюел Данді все не приїздив — він перебував у трирічному плаванні, а потім його судно ще й довше затрималося.: А на руках у його дружини вже був дворічний хлопчик, який і не бачив батька. Минали місяці, і дружина марніла з горя. "Не за себе думаю, — не раз казала вона, — а за бідного цього безбатченка. Коли яке лихо спіткає Семюела, то що з дитиною буде? "

Компанія Ллойд[36] оповістила, що "Логбенк" зник безвісти, і власники судна припинили виплачувати Семюеловій дружині його півплатні. Та найбільше її гнітило, що дитя тепер незаконне, і коли зникла остання надія на повернення чоловіка, вона разом з дитиною втопилася в затоці. І тоді сталася найбільша трагедія. "Логбенк" не загинув. Зазнали вони в дорозі всякого лиха, затримувалися не раз (дуже довго про те розповідати), — одне слово, то був один з тих непередбачених, забарних рейсів, що трапляються раз або двічі на півсторіччя. Мабуть, диявол, реготавши, аж за боки брався! Семюел повернувся з моря, і коли довідався новину, у нього щось обірвалося — чи то в серці, чи в голові. Другого ранку його знайшли на могилі жінки й дитини — він спробував укоротити собі віку. В історії острова Мак-Гіл ще не бувало таких страшних смертей. Він плював у лице пасторові, лаяв його і вмирав, так жахливо богохулячи, що ті, хто ходив коло нього, відводили очі, й руки їм тремтіли.

І от, незважаючи на все це, Маргерит Генен назвала свою першу дитину Семюелом.

* * *

Чим пояснити затятість цієї жінки? Чи то в неї була просто хвороблива манія охрестити свого сина Семюелом? Її третя дитина була дівчинка, яку названо її ім’ям, а четверта — знову хлопець. Вперекір долі, вперекір тому, що її відцуралися приятелі та родичі, вона запосілася охрестити і цю дитину ім’ям свого брата. У церкві її уникали навіть ті, хто ріс із нею разом. Мати Маргерит востаннє спробувала її умовити, але марно; тоді вона покинула доччин дім, погрозившися, що повік і слова до неї не промовить, коли вона ще раз так само охрестить дитину. Стара жінка прожила ще тридцять років, але слова свого додержала. Пастор погоджувався охрестити дитину будь-яким ім’ям, аби не Семюелом; всі інші пастори на Мак-Гілі теж відмовились охрестити тим ім’ям, що вона обрала. Тоді Маргерит Генен начебто хотіла вдатися до суду, але врешті повезла дитину до Белфаста і там охрестила її таки Семюелом.

І от нічого не трапилося — всупереч сподіванням острів'ян, хлопець ріс та розвивався. Шкільний учитель запевняв, що здібнішого хлопця він і не бачив. Семюел мав чудовий організм, життя в ньому так і вирувало. Навдивовижу всім він ані разу не заслаб на поширені дитячі хвороби — ані на кір, ані на кашлюк, ані на свинку. Він був наче заброньований проти мікробів, неприступний недузі. Ніколи йому не боліла голова а чи вуха. "Він і не знав, що воно таке — чиряк або прищ", — як казав мені один дідуган. У школі він вів перед у науці та спорті і на Мак-Гілі міг подужати кожного хлопця однакового з ним зросту й віку.

Маргерит Генен мала чим тішитись. Цей зразковий хлопець — був її син, та ще й мав її улюблене ім’я. Окрім її матері, всі приятелі й родичі помирилися з нею, визнавши свою помилку. Проте кілька старих бабів уперто трималися свого і за чаєм лиховісно похитували головами. Занадто вже був незвичайний цей хлопець, щоб довго жити. Він не міг уникнути прокляття, що тяжіло на йменні, яким злочинно охрестила його мати. Молодь разом з Маргерит Генен брала на глузи старих бабів, але ті все похитували головами.

Потім прийшли інші діти. П’ятою дитиною Маргерит Генен мала хлопця, що охрестила його Джемі, потім одну по одній троє дівчаток —

Еліс, Сару й Нору, потім ще хлопця, Тімоті, і ще дві дівчинки — Флоренс та Кеті. Кеті була одинадцята й остання: на тридцять п’ятому році Маргерит Генен поклала край своїм зусиллям. Вона добре попрацювала для острова Мак-Гілу й королеви. Вона мала дев’ятеро здорових дітей, і всі вони росли. Здавалося, що її лихо тим і скінчилося, що померло двоє перших дітей. Дев’ятеро жили, і один з них звався Семюелом.

Джемі обрав собі професію моряка, і не так із своєї волі, як з мусу, бо на острові Мак-Гілі старші сини лишалися на землі, а інші йшли борознити солоне море. Тімоті пішов слідом за Джемі, і на той час, коли Джемі стан шкіпером пароплава, що саме відпливав із Кардіфа, Тімоті був уже за першого помічника на великому вітрильнику. Семюелові, одначе, не дуже подобалось орати землю. Селянське життя не вабило його. Його брати пішли на море не з власного бажання, а тому, що не було іншого способу заробити на хліб. А він, що й не потребував іти на море, заздрив їм, коли, повернувшися з далеких мандрівок, вони сідали в кухні біля вогнища й розповідали про всілякі заморські дива.

Семюел зробився вчителем, що було дуже прикро його батькові, і навіть дістав атестат, поїхавши складати іспити до Белфаста. Коли старий учитель пішов на пенсію, Семюел посів його місце. Проте потайки він вивчав мореплавство, і Маргерит любила, коли він, сидячи в кухні біля вогнища, збивав теоретичними знаннями своїх братів, що вже обоє поставали шкіперами. Єдиний тільки Том Генен страх як розсердився, коли Семюел, шкільний учитель, сам з поважного роду і спадкоємець ферми Генен, пішов на море звичайним матросом. Мати, Маргерит, твердо вірила в зорю свого сина, і хоч що б він робив, усе, на її думку, було до кращого. Але й справді — як і в усьому іншому, так і тут виявилися його природжені здібності: нечувана річ, щоб хтось так швидко вибився вгору, як Семюел. Уже після двох років мореплавського досвіду його просто з бака взято й тимчасово призначено на другого помічника. Це сталося в одному порту на західному узбережжі, де лютувала пропасниця. Комісія шкіперів, яка екзаменувала його, визнала, що він знає з навігації більше, ніж вони коли-будь знали. Ще за два роки він відплив із Ліверпуля першим помічником на "Зоряній красі", маючи при

собі два дипломи — капітана і капітана першого класу. Ось тоді й трапилося те, що від кількох років віщували старі баби, лиховісно похитуючи головами.

Про це розповів мені макгілець Гевін Макнеб, котрий тоді боцманував на "Зоряній красі".

"Я добре те пам’ятаю, — казав він. — Ми йшли на схід, і погода була прикро погана. Такого знавецького моряка, як Семюел Генен, ніколи й світ не бачив. Пам’ятаю, який був він того останнього ранку. Стоїть, дивиться на великі хвилі, що вирують біля корми, дивиться на нашу стареньку, як вона з ними перемагається. А шкіпер уже кілька днів унизу пиячив. О сьомій рано Генен поставив судно на вітер, бо не важився далі йти в таку люту штормовицю. О восьмій він поснідав і зійшов униз до себе, а за півгодини вигулькнув і шкіпер: очі каламутні, увесь хитається й держиться за поруччя. Страховита буря була, далебі, а він стоїть, лупає очима, киває головою і щось сам собі мурмоче. Тоді нараз: "Повертай! " — як не гукне стерновому. "Боже ти мій! " — аж зойкнув другий помічник, що стояв поруч. Шкіпер і не глянув на нього, а все щось собі мурмоче та белькоче. І от ураз випростався, відхилив голову й гримнув: "Повертай стерно, ти, хай тобі чорт! Тобі що, вуха позакладало? "

П’яним таки щастить, бо "Зоряна краса" зрушила вперед і не зачерпнула ані відерця води, хоч буря лютувала не доведи господи. Другий помічник вигукує накази, і матроси носяться, наче божевільні. А шкіпер похитав собі головою й подався вниз — ізнов цмулити віскі. То було однак, що вбивати всіх нас, бо в таку годину й найбільше судно не годне пливти. Та й яка там плавба! Зроду я ще не бачив такого! Просто навіть уявити не міг. А я ж плавав на морі від хлоп’ячого віку — вже цілих сорок літ! Кажу-бо5 щось було неймовірного.

Другий помічник побілів як смерть, вистояв він сам із півгодини, а як уже несила стало, спустився вниз і покликав Семюела й третього помічника. Знавецький моряк був той Семюел, але й йому воно було несила. Він дивився й мізкував, дивився й мізкував, та виходу все не

бачив. Змінити курс він не важився: поки судно повертати, з нього позмітає і матросів, і геть усе інше. Лишалося йти далі. І ми знали: коли шторм збільшиться, хвиля однаково змиє нас із корми чисто всіх.

Буря, кажу ж бо, така була, що не доведи господи. Ще й гірша. Мабуть, сам диявол доклав тоді рук і заварив оте жаховисько. Я чимало набачився в світі, але таке вдруге побачити — хай бог милує. В кубрику ніхто не зважувався сидіти. Та й на палубі ніхто не хотів бути. Всі матроси стриміли нагорі, хто де міг, повчіплялися і дивились. Троє помічників були на кормі, двоє матросів — біля стерна,

і тільки один чоловік зостався внизу — капітан, що впився і хріп собі.

І тоді я побачив, як вона йшла, ще за милю здіймаючись над усіма хвилями, наче острів на морі, —— найбільша хвиля, що я будь-коли бачив. Троє помічників стояли й дивились, як вона йде, і всі ми благали бога, щоб, наскочивши, вона не потрощила нас. Та намарне. Коли вона зависла, мов гора, заклекотівши над кормою й заступивши нам небо, помічники шарпнули хто куди: другий і третій подерлися на бізань-щоглу, а перший побіг на поміч стерничому. Відчаяка він був, той Семюел Генен. Він біг просто назустріч тій хвилищі, не думаючи за себе, а тільки за судно. Двоє стернових було прив’язано до штурвала, але він ладен був сам стати до колеса, якби вони загинули. І ось та хвилища ринула на нас. Ми з даху рубки це бачили корми, бо її залляли тисячі тонн води. Хвиля змила все чисто і їх усіх — двох помічників, що дерлися На бізань-щоглу, Семюела Генена, що біг до штурвала, двох стернових і сам штурвал. Більше ми їх і не бачили, бо судно пішло крутькома, позбувшися штурвала. Ще двох, що стояли з нами, змило з даху, а тесляра ми підібрали на кормі з перебитими кістками, потовченого на драглі".

* * *

І тоді сталося диво, пречудовне свідчення, якого духу була ця жінка. Маргерит Генен було сорок сім років, коли дійшла звістка, що загинув

Семюел. А незабаром неймовірна чутка облетіла острів Мак-Гіл. Без жартів кажу — неймовірна. Острів не йняв цьому віри. Лікар Гол зневажливо пхекав. Усі сміялися, як з дотепного Жарту. Простежили, що чутка пішла від Сари Дек — служниці Генен, яка одна тільки й жила разом з Маргерит та її чоловіком. Хоч Сара Дек уперто доводила своє, дроте її прозвано "язикатою брехухою". Одно чи двоє наважилися спитати самого Тома Генена, але, крім похмурих поглядів та лайки, нічого у відповідь не почули.

Чутка завмерла, і острів уже обмірковував в усіх подробицях загибель "Гренобля" в китайських морях: усі-бо офіцери з того судна і половина команди народилися й одружилися на Мак-Гілі. Але чутка та не зовсім завмерла. Сара Дек все настирливіше доводила своє, Том Генен кидав дедалі похмуріші погляди, а лікар Гол, відвідавши Генен, перестав зневажливо пхекати. Тоді острів Мак-Гіл заворушився, і поточилися розмаїті плітки. То було неприродне й безбожне. Такого ще не чувано! Час минав, і стало очевидно, що Сара Дек казала правду. Острів'яни вирішили, як той боцман із "Зоряної краси", що тут втрутився диявол, не інакше. Ця божевільна жінка, як оповідала Сара Дек, запевняла, що в неї буде хлопець. "Я породила одинадцятеро дітей, — мовляла вона, — шістьох дівчат і п’ятьох хлопців. У всьому повинна бути рівновага, отож і в мене також. Шестеро одних і півтуженя інших — ото й рівновага. В мене буде хлопчик, і це так певно, як і те, що ранком сонце сходить".

І таки народився хлопчик, та ще й який! Лікар Гол аж чудувався, яке немовля дуже й здорове, і написав навіть для "Дублінського медичного товариства" доповідь про це як про найцікавіший випадок за всю свою практику. Коли Сара Дек сказала, скільки хлопець важить, острів Мак-Гіл не повірив і знову назвав її брехухою. Та коли лікар Гол ствердив, що він сам важив дитину і що вона справді така вагою, то всім забило дух, і вже далі люди вірили всьому, що казала Сара Дек про розвиток дитини та її апетит. І цього разу Маргерит Генен возила дитину до Белфаста і охрестила там її Семюелом.

* * *

— Золото, не дитя було, — казала мені Сара Дек.

Сара, — тепер, коли я її побачив, — була шістдесятирічна

стара панна, дебела і флегматична. Вона бачила в житті стільки трагічного й незвичайного, що її приятельки ладні були її слухати хоч би й не знати як довго.

— Атож, як золото, — казала Сара Дек. — Ніколи не турбувало. Посадиш було на сонечку, й сидітиме цілу годину — ані крикне, аж доки не зголодніє! А дужий був хлопчик! Схопить за руку — як дорослий. Пам’ятаю, мав він лиш кілька годин віку, та як ухопив був мене, то я аж закричала з переляку. Дуженький був на диво. Тільки спав, та їв, та ріс собі. І ніколи не докучав. Уночі нікому не заважав спати; не будив нікого, навіть коли зуби різались. А Маргерит усе пестила його на руках і примовляла, що другої такої гарної дитини не знайдеш на всі три королівства.

А ріс він як! Певно, тим, що раз у раз їв. На першому році такий завбільшки виріс, як дволіток. Ось тільки що не ходив і не говорив. Крім якогось булькання з горла, нічого не було чути, тільки лазив рачки і ніяк не ходив. Гадали, що то швидкий ріст спричинив. Усе йшло на силу й здоров’я. Навіть Том Генен повеселішав, дивуючись на сина, і теж казав, що такого другого не знайдеш в усіх трьох королівствах. Лікар Гол перший запідозрив щось, я пам’ятаю, хоч тоді мені й до голови таке не клалося. Бачу, він держить якісь речі перед очима малого Семмі і стукотить то голосніш, то тихіш, то далі, то ближче від вух хлопцевих. І, бачу, лікар пішов, насупивши брови й хитаючи головою, так наче малюк слабував на щось. Але ж він не був слабий, а їй-бо, я ж знала, як він їсть і росте. Та лікар Гол і слова не сказав Маргерит, а я й не здогадувалась, чого він так стривожився.

Я пам’ятаю, коли Семмі вперше заговорив. Йому було два роки, хоч на вигляд він видавався п’ятирічним, і ходити ще не ходив, а тільки лазив

рачки, і турбував тільки, щоб швидше нагодували, бо він часто їв. Якось я вішала білизну на шворці, коли це він вилазить рачки і лупає очима проти сонця, а здорова голова метляється йому. І от зненацька він заговорив. Я мало не вмерла зі страху і враз зрозуміла, чом це лікар Гол хитав був головою. Заговорив? Жодна дитина на Мак-Гілі не говорила так голосно, я вам кажу. Я стояла й уся здригалась і тремтіла. Малий Семмі заревів. Кажу вам, сер, він ревів, як осел, чисто як осел, так голосно, довго й завзято, що, здавалося, йому легені луснуть.

Він був ідіот, здорове, страшне ідіотище. Аж тепер лікар Гол сказав Маргерит, що хлопець ідіот, але вона не хотіла повірити. "Це все пройде, — казала вона. — Він дуже швидко ріс. Ось побачите". Але Том Генен зрозумів, що лікарева правда, і вже ніколи не підводив голови. Він зненавидів це створіння і не міг примусити себе й торкнутися до нього, хоч попри те все наче якась сила принаджувала його до хлопця. Я не раз бачила, як він стежив за ним з-за рогу — дивиться, аж очі з жаху рогом йому лізуть. Коли хлопець ревів, старий Том затуляв собі вуха й здавався таким нещасним, аж мені жалько було його.

А як він ревів! Ото тільки й знав, що ревіти, та ще їв, та ріс. Як було захоче їсти, то вже й реве, і втишити його можна тільки їжею. Щоранку підлазив до кухонних дверей, блимав очима проти сонця і ревів. Через цей рев свій він і загинув.

Я добре пам’ятаю те все. Мав він три роки, а на зріст був такий, наче йому всі десять. Старий Том почувався щодалі гірше; оре, бувало, на полі та все щось говорить і мурмотить сам до себе. Пам’ятаю, того ранку він сидів на лаві біля кухні й прикріплював держално до лопати. А оте ідіотище підлізло до дверей і, своїм звичаєм, заревло проти сонця. Я бачила, як старий Том здригнувсь і оглянувся. А ідіотище метляє своєю великою головою, лупає очима і реве, ну чисто як осел. Це було вже занадто для Тома. Зненацька щось йому заподіялось. Він порвався на ноги й торох держалном потвору по голові. І все бив його та бив, наче злякався, як скаженого собаки. А тоді пішов просто в стайню і повісився

на бантині. Після такого я вже не лишалась там і вибралася до своєї сестри, що одружилася з Джоном Мартіном і жила собі заможненько.

* * *

Я сидів на лаві біля дверей кухні і дивився на Маргерит Генен, а вона придавлювала своїм здерев'янілим пальцем розжеврілий тютюн у люльці й дивилася на присмеркові лани. Це була та сама лава, де сидів Том Генен у той останній, кривавий день свого життя. А Маргерит сиділа на порозі, де так часто лупила була очі проти сонця та потвора, метляла головою й ревла. Ми розмовляли вже цілу годину, і вона говорила неквапливо, як людина, впевнена у вічності свого життя, і та впевненість дуже їй пасувала. А я ніяк не годен був збагнути того основного, чим живилося її плутане життя. Може, вона мучениця за правду? Але чи не занадто абстрактна це для неї ідея? А може, тоді, як назвала свого першого сина Семюелом, вона подумала, що абстрактна істина це найвища мета людства? А може, то була затята впертість вола чи запеклість норовистої коняки? Зашкарублість своєвільного селянського розуму? Може, химера чи примха? Якась манія істоти, поза тим тверезої глуздом? А може, в ній ожив дух Джордано Бруно? І чи була вона переконана у своїй слушності? Може, то був свідомий опір забобонам? Або — це вже крученіша думка — її опанував якийсь дужчий, глибший забобон, фетиш обожування, що його альфою й омегою було загадкове ймення Семюел?

— Скажіть-но мені, — мовила вона, — якби я другого Семюела назвала Ларі, то чи ж він не впав би в чавун і не потонув би? На вигляд, сер, ви чоловік тямущий, — отож, між нами кажучи, хіба ж ім'я може на щось впливати? Хіба ж я не прала б того дня, якби він був Ларі або Майкл? А вода хіба не була б гаряча й не ошпарила б дитини, коли б її названо інакше, а не Семюел?

Я визнав правильність її міркувань, і вона провадила далі:

— Хіба може саме собою ім’я змінити заміри божі? Невже світом керують чисті випадковості, а бог — то якась квола, нікчемна істота, що змінює людську долю тільки через те, що якесь хробача мізерне, Маргерит Генен, назвало свою дитину Семюелом? От хоч би мій син Джемі. Він не візьме до себе в команду руського фінна, бо вірить, що руські фінни накликають бурю й негоду. А хіба ж воно правда? Чи, може, й ви думаєте, що бог, що посилає вітер, нахилить голову з вишини та слухатиме слів якогось там забрьоханого фінна на якомусь брудному судні?

Я відповів, що, звісно, не слухатиме, але вона не спинялася і доводила далі своє:

— Чи, може, ви думаєте, що бог, котрий керує зірками та їхнім рухом, що йому наш світ — це тільки приступка під ноги, може, ви думаєте, що він знову мститиметься Маргерит Генен і пошле біля Мису Доброї Надії велику хвилю змити її сина з цього світу за те лише, що вона охрестила його Семюелом?

— Але чому Семюелом? — спитав я.

— Не знаю. Я так хотіла.

— Але чому ви так хотіли?

— Та як мені вам на це відповісти! Хіба хтось із живих чи мертвих може таке пояснити? Хто може сказати, чого йому так хочеться, а не йнак? Мій Джемі страх любив вершки. Він сам каже, що пив би їх аж донесхочу. А Тімоті терпіти не може вершків. Я люблю слухати, як гримить і гуркоче грім, а моя Кеті не зносить його, скрикує, біжить і залазить під перину. Щоб хтось пояснив, чого саме йому щось подобається, я ніколи не чула. Єдиний господь може це пояснити. А ми — смертні, й не можемо знати. Досить з нас і того знаття, що нам подобається, а що ні. Мені подобається, от і край. А чого подобається,

жоден чоловік не може знати. Я люблю ім’я Семюел, люблю, бо воно прегарне. Це найкраще ім’я, звучить воно надзвичайно гарно.

Сутінки густішали, і я мовчки дивився на чудове опукле чоло Маргерит, якого не поморщив навіть час, дивився в її очі — ясні, широко розплющені і наче всеобійменні. Вона підвелася, як перед прощанням, і сказала:

— Вам буде темно йти додому, та й дощ може сипнути, бо хмари.

— Чи ви, Маргерит Генен, не жалкуєте за чим-небудь? — несподівано запитав я, не подумавши.

Вона пильно подивилась на мене.

— Еге, жалкую, що не народила ще одного сина.

— І ви б...? — затнувся я.

— Еге ж, я знов назвала б його цим ім’ям, — відказала вона.

Я йшов по темній дорозі між огорожею з глоду, міркуючи, чому саме те чи інше припадає нам до вподоби, повторював ім’я Семюел то подумки, то вголос і вслухався в сполучення тих чудових звуків, що причарували душу Маргерит і призвели її життя до трагедії. Семюел! У цих звуках було щось чудове. А їй же бо!